

Otevření problému školního šikanování v ČR a ve světě;

výňatky z dopisu ředitele Mezinárodní observatoře násilí ve školách profesora Erica Debarbieuxe

(MICHAL KOLÁŘ)

Vážení hosté, vážení přítomní, ještě než se dostanu k druhému příspěvku, rád bych zdůraznil podstatnou okolnost. V čase, který máme k dispozici, nemůžeme do fenoménu šikanování hlouběji proniknout. Buďte prosím v tomto smyslu tolerantní. Během dnešního setkání nám půjde především o praktický dotyk s problémem. Seznámíme se s praxí odborníků v různých oblastech prevence a budeme o ní diskutovat. Na rozdíl od klinicko-psychologického dne zde s ohledem na vymezený čas nemohu mluvit o teorii šikanování, i když by to bylo smysluplné. V následující poznámce velmi stručně nastíním, jak probíhalo otevírání problému školního šikanování v ČR a ve světě.

Jak to bylo v České republice? Malý historický exkurs.

Rok 1975

V tomto roce jsem se v jednom „pastáku“ setkal s opakovaným internátním lynčováním. Tyto otrěsné zkušenosti mne vedly k hlubšímu zájmu o tuto problematiku. Postupně jsem zjistil, že šikanování nelze chápat „běžným“ pedagogickým způsobem, a to proto, že má svůj vlastní kód, který je třeba nejdříve rozluštit. V 70. letech u nás fenomén šikanování oficiálně ani neoficiálně neexistoval. Situaci vystihují slova G. H. Chestertona: „*Není to tak, že by neviděli řešení. Oni nevidí problém.*“

Rok 1985

Za první viditelný milník považuji rok 1985. Tehdy se poprvé mediálně rozvířilo téma školní šikany. Letmo se totiž rozkryla „idyla“ na učilištích stavebních závodů Praha. Byla to první snaha otevřít problém šikanování u nás. Pochopitelně se nevyplatila. „Zelený pruh“, jak se těmto zařízením říkalo, se stal synonymem učňovského šikanování. Proběhly tady veřejné procesy s agresory, kteří byli nepodmíněně odsouzeni. Tehdy také vyšly první odborné články o školním šikanování. V roce 1990 byl vydán metodický materiál „Fenomén šikanování u dětí a mládeže“.

Rok 1995

Dalším časovým milníkem se stal rok 1995, kdy došlo k průlomů devítileté hradby mlčení. Orientačně uvádím některé události z let 1995 až 2001.

_V různých koutech republiky se uskutečnilo několik lokálních a regionálních výzkumů, které potvrdily epidemický výskyt šikanování na našich školách. (Mezi první patřil výzkum v internátním prostředí dr. Večerky a dr. Štechové /1992/ a také výzkum doc. Říčana /1994/ v pátých a šestých třídách pražských základních škol. V roce 2001 proběhl celonárodní výzkum šikanování na základních školách /Havlíková - Kolář/.)

_Další významný počín představuje překlad britského sborníku metod *Čelíme šikanování*, který zpracovali pracovníci IPPP ČR. Následně vydalo nakladatelství Portál tři knihy našich autorů. První z nich *Agresivita a šikana mezi dětmi* (1995) od doc. Říčana obsahuje brilantní výzkum šikanování podle metodiky Olweuse a je vlastně zpřístupněním celoživotního díla tohoto světového průkopníka v oblasti školního šikanování. Další dvě knihy se jmenují *Skrytý svět šikanování ve školách* (1997, 2000) a *Bolest šikanování* (2001) a napsal je dr. Kolář. Zejména *Bolest šikanování* zahrnuje původní speciální teorii a metodiku prevence, diagnostiky a léčby tohoto destruktivního fenoménu. V příloze tohoto textu naleznete orientační sled literatury v tom pořadí, jak se problém školního šikanování otevíral nejen v ČR, ale i ve světě.

_Průkopníci v léčbě šikanování začali pořádat výcvikové semináře, které brzy získaly dobrou odbornou úroveň. Zájem o ně rychle převýšil možnosti jednotlivých školitelů.

V letech 2000 až 2001 se úsilí jednotlivců v terénu začalo překvapivě zúročovat. Přispěl k tomu nejen tlak situace, ale zároveň i příznivá konstelace lidí na těch pravých místech. V tomto období dochází k některým důležitým událostem. Uvedu alespoň jednu z nich.

Při MŠMT ČR je ustavena skupina proti šikanování.

Tato pracovní skupina učinila během své půlroční existence (od srpna 2000 do ledna nového roku) několik podstatných věcí, například vypracovala METODICKÝ POKYN ministra MŠMT k prevenci a řešení šikanování mezi žáky.

Po ukončení činnosti skupiny oficiální zájem o řešení šikanování opadl. Plán vytvořit most mezi ministerstvem, KÚ a odborníky z praxe se zatím nenaplnil.

Závěrem bych rád podotkl, že řešení školního násilí, a tedy i šikanování ve škole vyžaduje spojení sil nás všech. Jedině tak máme naději na zásadnější změnu.

Otevření problému školního šikanování ve světě

K zajímavostem patří, že již v roce 1897 publikoval jakýsi pan Burk v časopise Pedagogical Seminary článek Teasing and Bullying (Škádlení a šikanování). Nicméně poté následovala téměř stoletá časová propast.

Jako první v novodobé historii se problému šikanování ve škole začali věnovat ve Skandinávii. Prvopočátky jsou spojeny se jmény lékaře Heinemana a především profesora Dana Olweuse, světového průkopníka v této oblasti. Jeho práce vydané v anglickém jazyce vyvolaly řetězovou reakci a zájem vědců z jiných států, jako jsou Anglie, Nizozemsko, Kanada, USA, Austrálie, Francie, Španělsko, Japonsko a další. V posledních letech se začaly konat evropské konference již speciálně zaměřené na školní šikanování^[1].

Nejnovější pokrok představuje konání již druhé světové konference v kanadském Quebecu v roce 2003 (ta první se odehrála v Paříži v roce 2001). Pro představu, kam se světový vývoj ubírá, dokládám výňatek z dopisu profesora Erica Debarbieuxe, ředitele Mezinárodní observatoře školního násilí.

(Zde bych měl nepochybně uvést, že tato významná osobnost je otevřena spolupráci s našimi odborníky a zajímala se i o olomouckou konferenci. Velice si toho vážíme a doufáme, že při té příští budeme moci pana profesora osobně přivítat.)

Výňatky z dopisu profesora Erica Debarbieuxe:

Směřujeme k Mezinárodní observatoři školního násilí

Celosvětový problém

I když v současnosti není v našich silách načrtnout obraz výskytu násilí v celém světě, můžeme alespoň konstatovat, že v posledních asi 30 letech byly zpracovány rozsáhlé národní a mezinárodní studie zahrnující miliony dětí a mládeže. Počet získaných empirických údajů je veliký a můžeme z nich usuzovat, že problém je již globální jak co do zločinnosti mládeže a šikany mezi vrstevníky, tak do zhoršení školního klimatu mírným násilím a menší, avšak opakované „viktimizace“.

Významné psychologické a sociální důsledky školního násilí

Násilí působí destruktivně jak na jednotlivce, tak na společnost. Sociální a politická cena je vždy velmi vysoká – dochází ke zvyšování sociální a školní segregace, opouštění ideálu „školy pro každého“ a zavádění drastických, represivních bezpečnostních opatření.

Projekt mezinárodní observatoře

Světová konference prokázala neodkladnost řešení problému a z tohoto důvodu byla ustavena „Mezinárodní observatoř školního násilí“. Zmíněná instituce bude usilovat o to, aby se stala nezávislou nevládní organizací s posláním informovat o zásadních studiích týkajících se násilí ve škole, dále bude provádět preventivní opatření a vyvíjet tlak, aby se zlepšilo vzdělávání veřejnosti. Prioritou mezinárodní observatoře se stane výměna názorů mezi Severem a Jihem s cílem zajistit lepší porozumění a zavést účinné metody v zemích, které nemají tak snadný přístup k vědeckým poznatkům, ale mají zájem o řešení této problematiky.

Nástroje observatoře

Při tvorbě projektu (mezinárodní observatoře) vyjdeme ze sítě odborníků vznikající během světových konferencí a z různých observatoří již fungujících (v Evropě, Kanadě, Brazílii, Anglii) či začínajících (v Latinské Americe, Německu, Itálii a jinde). Tato síť se chce rozšířit o další země, o další výzkumné pracovníky a odborníky ve výchově a prevenci. Jde o multidisciplinární síť odborníků z různých oborů. Má v úmyslu stát se sítí s pragmatickým přístupem k praxi a s úzkou vazbou na pracovníky v terénu. Konkrétně bude mezinárodní observatoř ve spolupráci s ostatními observatořemi přispívat v následujících letech k boji proti násilí ve školách formou:

- spoluorganizování světových konferencí,
- zpřístupňování informací (internet, časopisy, udílení cen za disertační práce),
- pomoci vytvářet fóra profesionálů ve spojení s teoretickými sympozii.

Bezprostřední úkoly

„Mezinárodní observatoř školního násilí“ se musí rychle stát nevládní organizací, která respektuje demokracii (volný výbor), spolupráci, využívání rozdílných metod a kreativitu. To vše je nutné k řešení komplexního problému; jiný přístup nebude nikdy dostačující. Rádi bychom dotvořili definitivní strukturu mezinárodní observatoře na konferenci v Rio de Janeiru v květnu 2005. Do té doby bude observatoř spravována pod vedením pana Erica Debarbixu za účasti dalších observatořů a vědeckého výboru světových konferencí.

_příloha

Orientační sled literatury v pořadí, jak se problém školního šikanování otevíral ve světě a v České republice

BURK, F. L. (1897): Teasing and Bullying. Pedagogical Seminary, 4, 336–371

HEINEMAN, P. P. (1973): Mobbing – gruppavald blant barn och vuxna. Stockholm: Natur och Kultur

OLWEUS, D. (1973a): Hackkycklingar och översittare. Forskning om skolmobning. Stockholm: Almqvist & Wicksell

OLWEUS, D. (1973): Personality and aggression. In J.K. Cole & D.D. Jensen (Eds.), Nebraska Symposium on Motivation 1972. Lincoln: University of Nebraska Press

LOWENSTEIN, L. F. (1978a): Who is the bully? Bulletin of the British Psychological Society, 31, 147–149

LOWENSTEIN, L. F. (1978b): The bullied and non-bullied child. Bulletin of the British Psychological Society, 31, 316–318

SMITH, P. K. (1991): The silent nightmare: Bullying and victimization in school peer group. The Psychologist, 4, 243–248

SMITH, P. K., SHARP, S. (1995): School bullying. Insight and perspectives. Routledge, London

KOLÁŘ, M. (1987): Opomíjené aspekty problému násilí na SOU. Informace o pražském poradenství, č. 29

KOLÁŘ, M. (1987): Právní osvěta jako dílčí součást prevence násilí na SOU. Informace o pražském poradenství, č. 31

KOLÁŘ, M. (1990): Fenomén šikanování u dětí a mládeže. Metodický materiál. Praha: PPPM UZ, s. p., IPS, č. 8

ŘÍČAN, P. (1993): Šikanování jako psychologický problém. Československá psychologie 37, č. 3, 208–217

ŘÍČAN, P. (1994): Šikanování na pražských školách. Předběžné výsledky výzkumu o možnostech intervence. Alfa Revue 4, s. 29–34

PARRY, J., CARRINGTON, G. (1995): Čelíme šikanování. Metodický materiál. Praha: IPPP ČR (překlad z angličtiny)

ŘÍČAN, P. (1995): Agresivita a šikana mezi dětmi. Praha: Portál

KOLÁŘ, M. (1996): Vnitřní stadia šikanování. Znalost přeměny zdravé skupiny v nemocnou jako metodický předpoklad prevence. Mládež a společnost, č. 2, s. 3–15

KOLÁŘ, M. (1996): Skutečná a „hrová“ podoba rasismu u šikanování. Sborník referátů ze semináře s tématem „Rasismus jako sociálněpatologický jev“. Praha: Magistrát hl. m. Prahy

KOLÁŘ, M. (1997): Prevence šikanování na školách. Výchovný poradce č. 12

KOLÁŘ, M. (1997): Omyly kolem šikanování. Moderní vyučování, 2, č. 9

KOLÁŘ, M. (1997, 2000): Skrytý svět šikanování ve školách. Praha: Portál

KOLÁŘ, M. (2001): Bolest šikanování. Praha: Portál

^[1] Ta poslední se konala v roce 1998 v Londýně. Zúčastnili se jí zástupci ze třinácti zemí. A které země byly zastoupeny? Anglie, Belgie, Finsko, Francie, Irsko, Itálie, Lucembursko, Nizozemsko, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Skotsko, Španělsko. (Podrobněji viz Vybrané internetové adresy, např. <http://www.gold.ac.uk/eucont/index.html>)